

# HUIS MET HISTORIE

## Villa 'Nieuwen Engh'

door  
Arno Weltens

*In de rubriek HILVERSUMS MET HISTORIE van het vorige nummer van ons blad hebt u al kennis kunnen maken met de auteur van dit artikel. Van daar een samenvatting van zijn curriculum.*

*Arno Weltens (1949) werkte als interieurontwerper enige jaren bij firma's op het gebied van de binnenhuisarchitectuur. Hij publiceerde in 1976 "Mechanisch blikken speelgoed", een boek dat ook in het engels verscheen.*

*Hij volgde de opleiding museologie aan de Reinwardt Akademie en verzorgde in zijn afstudeerjaar (1980) een museumpresentatie in het Speelgoed- en Blikmuseum te Deventer.*

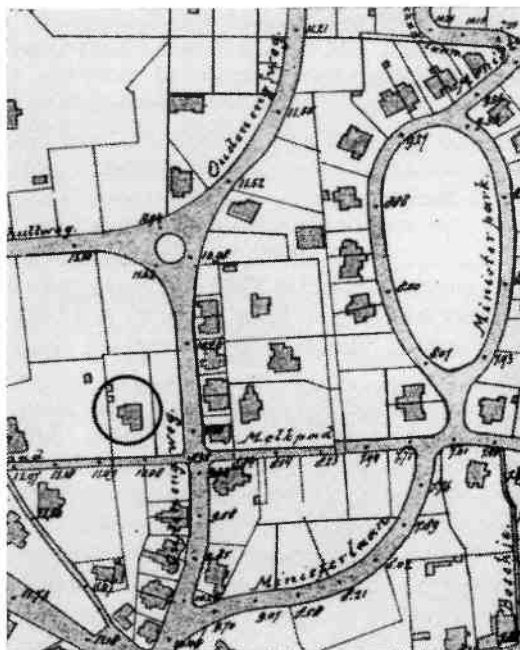
*Sinds 1981 werkte hij als chef rekwisieten bij de NOS en is sinds 1987 als ontwerper werkzaam bij het Omroepmuseum. Hij ontwerpt in zijn vrije tijd catalogi bij projecten over sierkunstenaars en publiceerde o.m. in Antiekwereld, Antiek en Aether.*

*In het onderstaande artikel staan de gebruiks- en bewoningsgeschiedenis centraal van het gebouw van het Omroepmuseum aan het Melkpad.*

### Wonen in een landelijke omgeving

Exacte gegevens over de bouw (architect, opdrachtgever, jaar van gereedkoming e.d.) ontbreken. Het statige witte pand aan het Melkpad komt in het adresboek van de gemeente Hilversum 1891/1892 nog niet voor. De eerste vermelding dateert uit 1893 en betreft de opname van de villa in het bouwregister, ingediend door H.D. Delft onder registratienummer 10072.<sup>1</sup>

De volgende verwijzing betreft de aanvraag van C.J. Temminck bij de gemeente voor het aanbrengen van een aan- en opbouw. Op 4 november 1896 geven B & W van Hilversum toestemming om de aanbouw op de 1e verdieping te realiseren. Uit deze periode stamt de opname van de Oude Enghweg. Links op de foto is duidelijk de villa te ontwaren. Voorts is zichtbaar, dat rond de eeuwwisseling dit gedeelte van Hilversum nog een landelijke karakter heeft.



*Detail van de plankaart van de gemeente Hilversum, 1897. Coll. Goois Museum.*

De naam Melkpad geeft bovendien een duidelijke verwijzing. Oorspronkelijk was dit het pad waarlangs de boeren hun akkers bereikten en de melk vervoerden van de Hilversumsche Meent en de weilanden bij de Gooische Vaart naar hun boerderijen.

Van 1893 tot 1900 woont in de villa 'Nieuwen Engh' de heer J.J.L. van Hengel, van beroep commissionair in effecten.<sup>2</sup> Deze bewoner wordt in 1900 opgevolgd door mevrouw W.H. de Vos-Leembruggen en mej. C. de Vos. Weduwe Cornelia de Vos-Leembruggen, geboren op 5 oktober 1844 te Hillegom en komend vanuit Amsterdam betreft op 21 juli 1900 de villa Melkpad 14.<sup>3</sup> Tot aan haar overlijden in juli 1909 woont deze dame met haar dochter Cornelia de Vos, gebo-



Gezicht op de kruising Melkpad en Oude Enghweg met links op de voorgrond de villa "Nieuwen Engh". Op de achtergrond vaag de villa "Op den Hull", naast het huidige Raadhuis. De foto geeft aan dat de weg net wordt aangelegd en van boompjes voorzien. Dat verklaart misschien de naam die de uitgever uit Amsterdam op de kaart drukt: Nieuwe Eghweg. Maar dat is waarschijnlijk een vergissing, die wordt gecorrigeerd door de verzender van de prentbriefkaart met een poststempel van 1901. Coll. Goois Museum.



E.M. Jaarsma, oprichter van de brandkasten- en haardenfabriek, met echtgenote J.B. Botenga. Uit: Wim Alings jr. & Harry N. Sierman in "Vuur als vriend. Honderd jaar E.M. Jaarsma", Hilversum, 1968. Coll. Streekarchief.

ren 29 juni 1871 te Amsterdam, in het statige pand. In 1902/1903 vraagt de dochter een telefoonaansluiting bij de PTT aan.

Op 26 april 1910 betreft oud-fabrikant Everhardus Mennes Jaarsma, geboren 7 februari 1845 te Hommerts, met zijn echtgenote Jantje Boks Botenga en vijf dochters het pand Melkpad 32. E.M. Jaarsma is oprichter van de 'Brandkasten- en Haardenfabriek E.M. Jaarsma' v/h 'De Nijverheid' uit Sneek. In 1904 verplaatst de familie Jaarsma – inmiddels zijn drie zonen in het bedrijf opgenomen – de fabriek naar het westen van het land. Aanvankelijk valt het oog op Bussum, maar de burgemeester van het villadorp geeft onomwonden te kennen voor industrievestiging niets te voelen.<sup>4</sup> De keuze valt uiteindelijk op Hilversum vlakbij het spoor op de Liebergerweg. Naast de fabriek verrijst zelfs een complete friese buurt, want E.M. Jaarsma besluit het voltallige personeel naar Hilversum over te brengen.

Aanvankelijk woont E.M. Jaarsma in een groot herenhuis aan de Heerengracht in Amsterdam. Naast een royale woonruimte gebruikt de fabrikant zijn woning als showruimte. Hier kunnen particulieren haarden en kachels uitzoeken. Na



*Gezicht op de villa "Nieuwen Engh" links, vanuit hetzelfde perspectief maar nu rond 1918. De boompjes zijn bomen geworden en er zijn veel meer villa's verschenen, wo. links achter de gemoderniseerde telefoonpaal het loggebouw van de Vrijmetselarij, gebouwd door Salm in 1905. Coll. Goois Museum.*

dat zijn dochters – op de oudste en jongste na – het ouderlijk huis verlaten hebben, vestigt de familie Jaarsma zich op 5 januari 1914 in 's-Gravenhage.<sup>5</sup>

In juli 1915 dient aannemer L. Swaan bij B & W van Hilversum een verbouwingsaanvraag in opdracht van Aubin Octave Unico Wilkens. Bij de verbouwing wordt de keuken vergroot door de bestaande bijkeuken erbij te trekken en daarnaast een nieuwe bijkeuken te bouwen.<sup>6</sup> Op 29 oktober 1915 betreft de koopman in natuurlijke bronproducten, komend vanuit Baarn de villa. De nieuwe bewoner, geboren op 8 november 1876 is gehuwd en heeft een dochter en een zoon. Nadat beide kinderen het huis uit zijn, vertrekken Wilkens en echtgenote op 16 april 1927 naar Zwitserland en vestigen zich in Montreux.

Op 10 augustus 1927 verhuist Johan Cornelis de Kock van Leeuwen, geboren 19 februari 1875 te Buitenzorg (Java), van het Melkpad 43 naar de overkant en betreft de 'Nieuwen Engh' op nummer 34. J.C. de Kock van Leeuwen is gehuwd met Melida Petronella Vaillant en het echtpaar heeft

geen kinderen. Aanvankelijk is de Kock van Leeuwen directeur van de Nederlandsche Electriciteits Maatschappij. In een later stadium begeeft hij zich als commissionair in effecten.<sup>7</sup>

#### **'Berichtendienst Nederlandsche Omroep'**

Na de capitulatie van het Nederlandse leger in de meidagen van 1940 komt het Algemeen Nederlandsch Persbureau (ANP) direct onder Duits gezag. De radionieuwsdienst<sup>8</sup>, gevestigd in Amsterdam op de Herengracht 576, krijgt te maken met de Nederlandse afdeling van de 'Drahtlose Dienst' (DD), een door het propagandaministerie van dr. Joseph Goebbels opgezette organisatie. Door deze maatregel beheerst de bezetter niet alleen de situatie in de ether maar tevens de Nederlandse dagbladders. Het ANP geeft niet alleen nieuwsberichten door, maar ook door de Duitsers geïnspireerde commentaren. De berichtgeving door veelal vertrouwde stemmen is echter zo sterk gekleurd, dat de Radionieuwsdienst al vrij snel spottend 'Adolfs Nieuwste Papegaai' genoemd wordt.

Op 9 maart 1941 komt een einde aan de gecensureerde programmadeelname van de bestaande omroepverenigingen AVRO, KRO, NCRV, VARA en VPRO. Hiervoor in de plaats komt de Rijksradio 'De Nederlandsche Omroep' (NO), een staatsomroep naar Duits voorbeeld.

Op 1 april 1941 volgt de oprichting van een 'eigen' nieuwsdienst, namelijk de Berichten dienst Nederlandsche Omroep (BNO). De BNO houdt zich niet uitsluitend met nieuwsgaring bezig, maar verzorgt tevens economische, landbouwkundige en culturele uitzendingen. Ook de wekelijkse uitzending bestemd voor Nederlandse zeevarenden, wordt door de BNO verzorgd. Na veel touwtrekken tussen diverse Duitse instanties valt het besluit om de BNO naar Hilversum te verplaatsen.

#### **Verhuizing naar Hilversum**

Op 1 oktober 1943 verhuist directeur Noordhuis met een inmiddels uitgedunde staf naar de villa 'Nieuwen Eng' op het Melkpad 34. Deze locatie zal niet toevallig gekozen zijn, want op nummer 36 – 38 is sinds 1940 de Rundfunkbetreuungsstelle (RBS) gehuisvest. Medewerkers van deze dienst, zowel Duitsers als Nederlanders, met aan het hoofd E.K.Th.F. Taubert oefenen een preventieve en repressieve controle op de radioprogrammering uit.

Een bijkomende reden voor de verhuizing naar het Gooi is de personeelsreductie als gevolg van de overname van radiozender Hilversum II door de Reichs Rundfunk Gesellschaft (RRG).<sup>9</sup> Dit als direct gevolg van de inleverplicht voor radiotoestellen in mei 1943 door de Nederlandse bevolking. Het BNO-radionieuwsdienstteam bestaat uit 33 medewerkers, waarvan 20 redacteurs met secretariële ondersteuning. Ja, zelfs met bodes en een eigen portier.<sup>10</sup> Onder de verantwoording van de BNO vallen ook de nieuwsuitzendingen via de ultrakortegolf naar Indië in het Nederlands en Maleis.

Wanneer als gevolg van een ingewikkelde communicatiestoornis de BBC een onjuist bericht over de bevrijding van Breda door de geallieerden verspreidt, slaat op 5 september 1944 de paniek ook onder de medewerkers van de BNO toe. Op deze dag, in de volksmond bekend als 'Dolle Dinsdag', verdwijnen velen omdat ze beducht zijn voor de dreigende 'Bijltjesdag'. Een

dag later valt het Duitse besluit om alle directe uitzendingen van de NO te staken.<sup>11</sup> Het merendeel van het personeel wordt vervolgens op wachtgeld gesteld.

De programmering bestaat voortaan slechts uit grammofoonmuziek, onderbroken door nieuwsuitzendingen van de BNO. Bevreesd voor de oprukkende troepen van de geallieerden en omdat Hilversum dicht bij de frontlijn komt te liggen, brengt men de BNO en RBS in april 1945 over naar de residentie (Radio Vesting Holland) op de Waalsdorpervlakte.

#### **Nieuwsdienst Radio Nederland**

Na de bevrijding is het Radio Hertzijnd Nederland, een door het Militair Gezag gecontroleerde organisatie, die de nieuwsuitzendingen verzorgt. Vanaf 19 januari 1946 neemt Radio Nederland in den Overgangstijd (RNIO) deze taak over. De redactie van 'Nieuwsdienst Radio Nederland' blijft gehuisvest op het Melkpad getuige het bord in de tuin.



*Oprit van Melkpad 34 met het bord 'Nieuwsdienst Radio Nederland' in 1947. Duidelijk zichtbaar is de karakteristieke dakafwerking van de villa. Vanwege neerstortingsgevaar zijn de op het platte dak opgemetselde penanten in de jaren '60 verwijderd. (Coll. Ned. Omr. Mus.)*

Uit deze periode dateert de volgende sfeerbeschrijving, die een goed beeld geeft van de redactiewerkzaamheden:

*Als u op de eerste verdieping van het gebouw van den Nieuwsdienst op het Melkpad in Hilversum komt, dan ziet u daar een deur, waarop staat: Luisterdienst. Maar onder deze zorgvuldig geteekende letters heeft de een of ander geschreven: 'crazy-room', oftewel zoo ongeveer: gekkenhuis. En degene, die deze betiteling heeft uitgevonden, heeft wel een beetje gelijk. Want als u binnentreedt, dan slaat u meteen een golf van lawaai tegemoet. Een paar radiotoestellen staan te brullen, dwars door elkaar heen; in een hoek staat een vreemdsoortige machine, die van die oude fonograafrollen polijst, terwijl daarnaast een paar dictafoontoestellen draaien. En een paar 'monitors' zitten met een hoofdtelefoon op tegen hun typiste te schreeuwen...*

*Met de ontvangtoestellen, die er staan, wordt den heelen dag en een goed deel van den nacht de aether afgezocht naar de buitenlandsche*

*radio-zenders, die nieuwsberichten uitzenden. In welke taal dat gebeurt, komt er niet zoo veel op aan, want de monitors weten overal raad mee. Monitors heeten de jongemannen, die de toestellen bedienen en de opgevangen berichten in de Nederlandsche taal overbrengen... De radiotoestellen worden, als op een nieuwsuitzending afgestemd is, verbonden met het dictafoon-apparaat.. Als de rol vol is, neemt de monitor de rol van de machine en plaatst haar in zijn afuistertoestel. En dan dicteert hij in het Nederlandsch wat hij in de hoofdtelefoon hoort, aan de redactie. De volgeschreven bladen worden op een holletje naar de redactie gebracht.<sup>12</sup>*

Van 16 februari 1947 tot en met 31 augustus 1949 is de verantwoordelijkheid voor het radionieuws in handen van de Nederlandsche Radio Unie (NRU). De NRU is een facilitair samenwerkingsverband tussen de oude omroepverenigingen. Interessant in dit verband zijn de vele onderhandelingen tussen de omroep en de ANP-directie over betalingsregelingen m.b.t. de verzorging van radionieuwsdienstuitzendingen.

#### Radionieuwsdienst ANP

Pas op 1 september 1949 krijgt het ANP – onder bepaalde voorwaarden – de zorg voor het nieuws weer terug. Ook in de eerste naoorlogse jaren heeft de villa 'Nieuwen Eng' deels een woonbestemming.

Uit tekeningen blijkt dat in 1948 de villa aldus is ingedeeld:

- begane grond: naast kantooruimte voor de Radionieuwsdienst wordt de serre benut als luisterkamer. De oorspronkelijk in 1945 geplande telexkamer is gehalveerd en als omroepcel ingericht. Deze ruimte is tevens de slaapkamer van de omroeper. De bestaande uitbouw aan de achterzijde wordt vergroot en als telexkamer ingericht.
- 1e verdieping: automonteur H. van der Maarel woont op deze etage. In het trappenhuis blijkt een scheiding aangebracht.
- zolderverdieping: woonruimte van parlementair NRU-verslaggever Kees Sikkink, later opgevolgd door (hoofd-)redacteur Sal Witteboon.

Tot ver in de jaren vijftig is de radionieuwsdienst de grote nieuwsverspreider in de omroep. Door

Met ingang van 16 Februari 1947 treedt de Nederlandsche Radio Unie in werking. De Stichting R.N.I.O. staakt hiermede haar werkzaamheden. De uitzendingen, die onder het nieuwe instituut gezamenlijk plaats vinden, zijn aangegeven met N.R.U.

**Z O N D A G**

16 FEBRUARI 1947

**HILVERSUM II 415**

V.A.R.A.

8.00 (N.R.U.) NIEUWSBERICHTEN.  
8.15 GRAMOFONMUZIEK.  
8.30 VOOR HET PLATTELAND. „In raad voor het nieuwe seizoen”. Lezing door Ir. D. Groenveld.

Aankondiging in de AVRO-bode van 16 februari 1947 van de nieuwsuitzendingen die vanaf die datum door de N.R.U. zullen worden verzorgd. Coll. Ned. Omr. Mus.



*Redaktielokaal op de begane grond met links de man met de functie 'monitor' en de achter de redacteurs Bob Korpershoek en Hans Bik. Op de voorgrond twee dictafoon-apparaten. Situatie rond 1947. Coll. Ned. Omr. Mus.*

de komst van de televisie en de actualiteitenprogramma's verandert dit.

Ter illustratie het volgende voorbeeld. Bij de berichtgeving over de Watersnoodramp van 1 februari 1953 speelt de radionieuwsdienst een belangrijke en essentiële rol. De eerste dag verzorgt het ANP veertien uitzendingen, elk van abnormale lengte.<sup>13</sup> Men stelt zelfs een samenvattend bericht voor de BBC samen over de rampzalige gebeurtenis in Zeeland en Zuid-Holland.

#### **Uitbreiding nieuwsuitzendingen**

Teneinde de verwerking van de berichtenstroom via de telex in goede banen te leiden, werkt men bij op het Melkpad in ploegendienst. Zo hanteert men in 1951 een dagdienst van 10.00-16.30 uur; een avonddienst van 16.30-23.15 uur en een nachtdienst van 2.00-8.15 uur.

In de periode 1948-1959 verzorgt het ANP de volgende nieuwsuitzendingen:

- a) ochtenduitzendingen om 7.00 en 8.00 uur op beide zenders.
- b) middaguitzending om 13.00 uur (idem).
- c) avonduitzendingen:
  - om 18.00 en 20.00 uur via Hilversum I
  - om 19.00 uur via Hilversum II
  - om 23.00 uur op beide zenders.

Op 27 september 1959 vervalt het nieuwsbulletin van 23.00 uur. Hiervoor in de plaats komen uitzendingen om 22.30 en 23.55 uur.

Vijf jaar later doen de eerste korte nieuwsuitzendingen (bulletins) hun intrede, namelijk via Hilversum I om 11.00 en 16.00 uur. Op 1 januari 1965 wordt het uitzendschema van het ANP wederom gewijzigd; de nieuwsbulletins verschuiven in de programmering een half uur naar voren of achteren. De komst van 'popzender' Hilversum III verandert de zaak weer. De toename laat zich het best schetsen aan de hand van de situatie in 1948 (49 nieuwsuitzendingen per week) in vergelijking met 1965 (129 nieuwsuitzendingen).



Hoe vertrouwd klonk de stem van Rien Huizing bij de woorden: "Hier is de Radionieuwsdienst, verzorgd door het A.N.P.". Foto uit 'Intercom', maandblad voor Radio- en Televisiepersoneel, 1e jaargang, no. 4, 1962.

### Gebrekkige behuizing

Op 31 augustus 1973 dient de afdeling bouwkunde van de Nederlandse Omroep Stichting (NOS) bij B & W Hilversum een verzoek in omten behoeve van de radionieuwsdienst op de 1e verdieping aan de achterzijde van het pand een extra raam aan te brengen.<sup>14</sup>

Inmiddels is hoofdredacteur Witteboon vanwege het vele trappenlopen verhuist naar een flat elders in Hilversum.

In de zomer van 1973 betreft de NOS-hoorspelafdeling de zolderverdieping van de villa 'Nieuwen Engh'. De hoorspelafdeling, bestaande uit vier vaste medewerkers, aangevuld met een à twee uitzendkrachten, verzorgt voor de omroepverenigingen de faciliteiten. Men maakt – aan de hand van het scenario – een keuze uit een vaste groep onder contract staande acteurs en actrices. Deze full time in dienst zijnde medewerkers worden als het ware 'uitgeleend' voor radioproducties van de diverse omroepen. Dezelfde constructie geldt overigens ook voor de hoorspelinspeciënten, die verantwoordelijk zijn voor de geluidseffecten.

Het ruimtegebrek op het Melkpad wordt

steeds nijpender en ook de beveiliging van het pand laat te wensen over. Zoals bijvoorbeeld tijdens gijzelingsacties en kapingen in Nederland. Drs. D. Mallon, hoofdredacteur en opvolger van Witteboon beschrijft de situatie aldus: *Bij diverse kapingsaffaires – we zaten toen nog op het Melkpad – zijn eisen aan ons gesteld. We moesten zus en zo uitzenden, want anders... Daar hebben wij natuurlijk geen gevolg aan gegeven, maar dan moet je maar wachten wat er van komt. Bij diverse gelegenheden hebben we wel politiebewaking in huis gehad. Met karabijnen op de redactietafel en munitiekisten eronder*.<sup>15</sup>

Als gevolg van de toenemende werkdruk bij het ANP ontstaat op het Melkpad een tekort aan ruimte en faciliteiten. Bovendien leent de ligging van het hoekpand met de omvangrijke tuin zich niet voor uitbreidingsplannen. De NOS besluit de Radionieuwsdienst een pied à terre op het Omroepkwartier te geven. Na een zorgvuldig geplande operatie verhuist men in de nacht van 17 op 18 februari 1981 geruisloos naar het nieuwe onderkomen in het souterrain van het Muziekpaviljoen. Hier heeft het ANP 342 m<sup>2</sup> ter beschikking.

De hoorspelafdeling besluit vervolgens vanwege logistieke voordelen naar de eerste verdieping te verhuizen.

### Nederlands Omroepmuseum

In 1982 betreft de stichting 'Nederlands Omroepmuseum' een gedeelte van de villa. Op de begane grond wordt de eerste tijdelijke expositie ingericht, welke in februari 1983 door burgemeester Van der Sluis geopend wordt.

Vervolgens ontstaat een samenwerkingsverband met de Reinwardt Academie, een HBO-opleiding voor museummedewerkers, dat in 1984 resulteert in een semi-professionele tentoonstelling over de historie van de omroep. Op 29 juni 1984 opent Henk Overduin, de inmiddels overleden voorzitter van de Nederlandse Museumvereniging de expositie. Ondertussen is de NOS-hoorspelafdeling verhuist naar de Heuvelaan 28.

Door verdere bouwkundige aanpassingen aan het pand kan de bezoekerscapaciteit in 1985 aanzienlijk uitgebreid worden. Men brengt zowel de eerste als tweede verdieping in gereedheid. Op de zolderverdieping is naast kantoor-



De A.N.P.-redaktieruimte in het begin van de jaren '70, met v.l.n.r. Jos van Ginkel, Toon Kramer, Gerrit van Burgeler, Els Ouëndag en (met stropdas) Henk Kamperman (f). Coll. Ned. Omr. Mus.

ruimte plaats ingeruimd voor een bescheiden bibliotheek en een reconstructie van een radiowinkel uit 1935. Presentator Willem Duys opent op 27 juni 1985 de nieuwe tentoonstellingsruimte op het Melkpad. In de loop der jaren mag het Nederlands Omroepmuseum zich gelukkig prijzen met een toenemend bezoekersaantal. Op 19 april 1990 – ruim zes jaar na de opening – wordt de 100.000 ste bezoeker geregistreerd.<sup>16</sup>

#### Noten

- 1 Map bouwtoezicht gemeente Hilversum, pand Melkpad 34. Col. streekarchief voor het Gooi en Vechtstreek.
- 2 Adresboeken 1895, 1897, 1900-1901. Idem bevolkingsregister gemeente Hilversum.
- 3 Pand is aantal malen opnieuw genummerd.
- 4 Wim Alings jr & Harry N. Sierman: *Vuur als vriend. Honderd jaar E.M. Jaarsma 1868 – 1968*, Hilversum, 1968, pag. 48.
- 5 Bevolkingsregister Hilversum 1890 – 1920, bladnr. 57, fiche 1040.
- 6 Zie voetnoot 1.
- 7 Officieel adresboek der gemeente Hilversum 1928/29.
- 8 In november 1936 was een contract tussen het ANP

en de omroeporganisaties gesloten om tegen een geldelijke vergoeding nieuwsuitzendingen via de radio te verzorgen.

- 9 Dick Verkijk: *Radio Hilversum 1940-1945*, Amsterdam, 1974, pag. 634.
- 10 Zie voetnoot 6, pag. 638.
- 11 Dick Verkijk, pag. 709.
- 12 J.J.F. Stokvis en L.J. van Looi: *Radio Nederland, A'dam/Brussel/Londen/New York*, 1946, pag. 45-46.
- 13 Op een normale zondag beschikt het ANP over 120 minuten, maar onder deze extreme omstandigheden gebruikt men 750 minuten.
- 14 Verzoek NOS techn. dienst radio, afd. bouwkunde onder nr. K.G. 269: wijziging achtergevel Melkpad 34. Col. Streekarchief voor het Gooi en Vechtstreek.
- 15 Algemeen Nederlands Persbureau: zendgemachtigde in commissie, *FB magazine*, februari 1984, pag. 13.
- 16 *Jaarverslag Nederlands Omroepmuseum 1990*, pag. 21.